

Мр Саша МИЈАЛКОВИЋ,
Полицијска академија

ПОЈМОВНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА И ДРУГИХ СЛИЧНИХ ПОЈАВА И ТЕРМИНОЛОШКИХ КОНЦЕПАТА

Резиме: Пре ревизије кривичног законодавства у априлу 2003. године, када је трговина људима најзад дефинисана као посебно кривично дело, у нашој земљи није постојало јединствено схватање појма ове појаве. То се односило како на међународноправне акте и документе, тако и на национално законодавство, теорију и праксу субјеката безбедности.

Такво стање је створило конфузију у термилошком обележавању трговине људима и сличних појава угрожавања коју карактерише: обележавање истих појава различитим терминима, обележавање различитих појава истим терминима, стварање непотребних синонима и хомонима, те коришћење ненаучног појмовно-категоријалног апарата. Стога је неопходно разграничити значење термина који се могу срести у теорији и пракси, а који се директно или индиректно односе на трговину људима.

У раду се указује на етимолошко значење синтагме трговина људима и дилеме око термилошког обележавања те појаве, појмовно се одређује трговина људима, указује се на битне разлике од других сличних појава, односно термилошких концепата сличних трговини људима, с посебним освртом на кријумчарење људи и проституцију.

Кључне речи: трговина људима, појмовно разграничење, појаве сличне трговини људима, термини слични термину трговина људима.

УВОД

Релативно новија појава трговине људима на простору наше земље у значењу и обиму који данас има, разлог је непостојања не само систематизованог научног знања о овом безбедносном проблему, већ и непрецизности и непостојања његовог јединственог назива. Наиме, у научној и стручној литератури нема јединственог назива за ову појаву. Тако се може уочити употреба

БЕЗБЕДНОСТ

термина бело робље, трговина људима, трговина људским бићима, кријумчарење људи, кријумчарење жена и деце и слично. У медијима (Бјелица, 2003)¹ је стање још горе: уместо термина жртве користи се: бело робље, беле ропкиње, секс робиње, модерне робиње, робиње са тротоара, женско робље; уместо термина проститутке користи се: преплашене, младе, неплаћене, протеране, увозне, проститутке на аукцији, пријатељице ноћи, продавачице сексуалних услуга, жене које продају љубав, лепотице ноћи, даме за забаву, дружбенице, кандидаткиње за најстарији занат, даме сумњивог морала, продавачице љубави, сексуалне раднице, јефтине продавачице љубави; уместо термина носиоци трговине људима (учиниоци кривичног дела, организоване криминалне групе) користе се термини: трговци женама, макрои, сводници, газде, власници, шверцери, мафија, гангстери, менаџери, силеџије; уместо термина трговина људима користе се термини: трговина белим робљем, балкански бизнис људским телима, проституција, шверц и слично.

Овакво стање је створило конфузију у терминолошком обележавању ових безбедносних појава и њихових елемената коју карактерише: обележавање истих појава различитим терминима, обележавање различитих појава истим терминима, стварање непотребних синонима и хомонима, те коришћење ненаучног појмовно-категоријалног апарата. Стога је неопходно разграничити значење термина који се могу срести у теорији и пракси, а који се директно или индиректно односе на трговину људима.

Кријумчарење људи и проституција су најчешће погрешно коришћени термини када је у питању трговина људима те ће њима бити посвећена посебна пажња. Пре тога мора се одредити етимолошко значење појма трговина људима и решити дилема око самог назива ове појаве.

ЕТИМОЛОШКО ЗНАЧЕЊЕ СИНТАГМЕ ТРГОВИНА ЉУДИМА И ДИЛЕМА ОКО ТЕРМИНОЛОШКОГ ОБЕЛЕЖАВАЊА ОВЕ ПОЈАВЕ

Етимолошко значење синтагме одређује се синтезом засебног значења именица у синтагми. Сама синтагма се састоји од двеју именица: *трговина* и *људи*.

Трговина представља привредну делатност размене добара, куповину и продају робе. Сви облици трговине регулисани су правним прописима, а њихове повреде (зависно од тежине) повлаче одређен степен одговорности прекршилаца. Најтежи облици деликата недозвољене трговине су трговина белим робљем, трговина оружјем и опојним дрогама (Бошковић, 1999:359-360).

Људи - људска бића (множина од: *човек - људско биће*) су биолошка врста (хомо сапиенс) која се од других живих организама разликују по разуму. Човек је друштвено, свесно и слободно биће које је делатно према својој околини. По међународним пактовима, човек својим рођењем стиче основне

¹ Закључци активисткиња "ASTRE" из прес - клипинга архиве INDOK-а којом приликом је обрађено преко 100 текстова прикупљених од априла 1998. до априла 2001. године.

слободе и права који су заштићени и чије је угрожавање санкционирано као прекршајни или кривични деликт (Бошковић, 1999:394). Под појмом човека у овом раду ће се једнако подразумевати мушкарац, жена и дете.

Трговина људима у етимолошком смислу подразумева размену између купца и продавца у којој продавац купцу уз накнаду предаје човека или омогућава коришћење одређених његових услуга, а купац добија човека или користи његову услугу и предаје продавцу новац или какву другу вредност. Човек је граматички објекат над којим се врши глаголска радња трговине.

У нашој теорији и пракси не постоји јединствен став око самог термина којим се означава ова безбедносна појава. Наиме, уколико се занемари ненаучна терминологија, за обележавање овог феномена подједнако се користе синтагме трговина људима и трговина људским бићима. Исправно је користити обе синтагме, с тим што је исправније рећи трговина људским бићима. Оправдање за коришћење овог термина је следеће:

- трговина људским бићима је општеприхваћен термин у светској општој, научној и стручној јавности. Термин *Trafficking in human beings* се стандардно употребљава у готово свим међународним документима који се односе на ову проблематику;
- наша је држава, ратификујући Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала и допунски Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала² термин из члана 3 овог протокола (*Trafficking in human beings*) превела као трговина људским бићима и тиме званично прихватила коришћење овог термина и
- коришћење термина трговина људима може представљати облик дискриминације. Наиме, реч људи представља множину речи човек, под чиме се првенствено подразумева мушкарац (Димитријевић, Пауновић, 1997:26). Под људским бићем се подразумева како човек, тако и жена и дете. С обзиром на то да жртве трговине људима могу бити људска бића сва три рода, исправније је рећи трговина људским бићима.

Међутим, духу нашег језика и свакодневной комуникацији је прикладније, ближе и уобичајеније коришћење термина трговина људима, те је то основни разлог његовог коришћења у овом раду.

ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Једна од израженијих димензија проблема трговине људима у нашој земљи јесте непостојање јединствене дефиниције и схватања ове појаве у законским актима, теорији и пракси субјеката безбедности. Тек недавним законским решењима дефинисано је кривично дело које санкционише трговину људима. Наиме, реч је о Допунском протоколу за превенцију, сузбијање и кажњавање

² Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских Протокола, *Службени лист - Међународни уговори* број 6 од 27. јуна 2001.

БЕЗБЕДНОСТ

трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала³, и Кривичног закона РС⁴, који је у доброј мери сагласан одређењу наведеног Протокола.

Тако, поменути тзв. *Trafficking protocol* ову појаву угрожавања дефинише на следећи начин:

а) Трговина људским бићима подразумева врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација жртве обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа;

(б) Пристанак жртве трговине људским бићима на намеравану експлоатацију је без значаја у случајевима у којима је коришћена било која мера изнета у подставу (а);

(в) врбовање, превозење, пребацивање, скривање или примање детета за сврхе експлоатације сматра се трговином људским бићима чак и ако не обухвата било које од средстава изнетих у подставу (а) овог члана;

(г) дете значи било коју особу млађу од 18 година. (члан 3 Протокола).

Под *силом* се овим документом подразумева употреба силе у процесу регрутовања људских бића и/или животне и радне услове у којима су препродате особе присиљене да живе. Сила такође подразумева многе облике психолошке принуде коју трговци људима обично користе да би покорили своје жртве. Значење термина сексуална експлоатација и експлоатација проституције других намерно није дата већ је остављена државама потписницама да саме дефинишу ове појаве, сходно својим схватањима и додашњој пракси (Kartusch, 2001:10, 48).

Под трговином људима у нашем законодавству (члан 1116 КЗ РС) подразумева се употреба силе или претње, довођење у заблуду или одржавање у заблуди, злоупотреба овлашћења, поверења, односа зависности или тешких прилика другог ради: врбовања, превозења, пребацивања, предаје, продаје, куповине, посредовања у предаји или продаји, сакривања или држања другог лица, а с циљем стицања неке користи, експлоатације његовог рада, вршења криминалне делатности, проституције или просјачења, употребе у порнографске сврхе, ради одузимања дела тела за пресађивање или коришћења у оружаним сукобима.

³ Службени лист СРЈ - Међународни уговори број 6 од 27. јуна 2001. године.

⁴ Службени гласник СРС број 26/1977 са каснијим изменама и допунама.

Тежи облици овог кривичног дела састоје се у: учињеном наведеном делу према више лица, отмицом, приликом вршења службене дужности, у оквиру криминалне организације, на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или ако је наступила тешка телесна повреда; учињеном наведеном основном облику дела према малолетном лицу, или ако је наступила смрт оштећеног лица.

Посебни облик овог дела огледа се, у учињеном наведеном делу према лицу које није навршило 14 година чак и кад учинилац није употребио силу, претњу или неки од других наведених начина извршења.

Међутим, овим кривичним делом не предвиђа се (*недостаци дефиниције*):

- одговорност правног лица за учешће у трговини људима⁵;
- санкционисање противправног понашања са путним и другим идентификационим исправама (одузимање или уништење путних исправа од стране "трговаца људима"), што је један од најчешћих начина за одржавање жртава у покорности;
- одговорност лица - корисника услуга жртава трговине људима које је знало да је "пружалац услуга" заправо жртва трговине људима;
- систематичност појавних облика експлоатације (у бићу кривичног дела се мешају видови са облицима експлоатације, тако да су на истом нивоу представљене категорије које су различитог степена општости, нпр., експлоатација рада је вид експлоатисања, док су проституција и употреба у порнографске сврхе заправо облици сексуалног вида експлоатације жртава);
- неки од облика експлоатације жртава присутних у безбедносној пракси (нпр., принудни брак, принудно вршење медицинских експеримената, илегално усвојење деце и сл.) и
- санкционисање неизвршења обавезе спречавања трговине људима од стране припадника одређених државних органа (лица ван криминалне групе) који су имали законску обавезу да спрече или сузбију кривично дело, а то нису учинили (услед корупције, несавесног вршења службене дужности и сл.), санкционисање непријављивања припремања кривичног дела трговине људима и непријављивања кривичног дела или учиниоца независно и строже од постојећих законских инкриминација⁶.

⁵ Наиме, наше кривично законодавство предвиђа прекршајну, односно привреднопреступну, не и кривичну одговорност правног лица. Стога би евентуалном прописивању кривичне одговорности за правно лице морала претходити измена општих начела кривичног права о појединачној - индивидуалној, субјективној кривичној одговорности, што ствара додатне компликације законодавним органима и теорији и пракси кривичног права.

⁶ Види члан 202 (Непријављивање припремања кривичног дела) и члан 203 (Непријављивање кривичног дела или учиниоца) КЗ РС. Осим наведеног, субјекти безбедности би морали да посвете већу пажњу санкционисању *индиректног учешћа у трговини људима* (наиме, неке активности попут обезбеђења запошљавања, повремених праћења жртве од места становања до места њене експлоатације и слично, које су саме по себи недовољне за утврђивање кривичне одговорности лица за трговину људима, могле би се квалификовати као саучесништво (помагање и подстрекивање) у трговини људима) и *санкционисању покушаја трговине људима* (нпр., трговац људима је планирао да од другог трговца откупи жртве трговине људима, али до тога није дошло јер је ланац трговине претходно "проваљен" од стране полиције), што постојеће законодавство омогућава, а што је у пракси реткост.

БЕЗБЕДНОСТ

Инкриминисање посебног кривичног дела трговине људима је свакако велики напредак у сузбијању те негативне друштвене појаве. Ова одредница се, иако има извесне недостатке, мора прихватити и користити до њене евентуалне ревизије. Пракса органа формалне социјалне контроле ће, након извесног времена, указати на постојеће недостатке који овде нису идентификовани, а који се морају отклонити ради унапређења стања безбедности.

ПОЈМОВНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА И КРИЈУМЧАРЕЊА ЉУДИ

Термини трговина људима и кријумчарење људи су дуго сматрани синонимима, без јасне издиференцираности и дистинкције. Међутим, постоји разлика, а анализом значења ових термина дефинисаних међународним актима, она је и више него очигледна. Наиме, сам појам кријумчарење подразумева облик професионалног криминала који представља илегално преношење робе преко државне границе, уз избегавање царинског надзора. Прелазак преко државне границе може се обавити на званичном граничном прелазу, или ван граничног прелазу. Избегавање царинског надзора на званичном граничном прелазу се може постићи скривањем робе, камуфлажом робе (намерним погрешним приказивањем чињеничног стања), корупцијом припадника граничних служби, њиховим довођењем у заблуду или принудом. Уколико се роба преноси ван граничног прелазу неопходан је и илегални прелаз државне границе, што је посебно кажњиво дело.

Један од савремених облика кријумчарења (поред оружја, оружја за масовно уништавање, опојних дрога, аутомобила, генетског материјала, нуклеарног материјала и сл.) јесте и кријумчарење људи. Под *кријумчарењем људи* подразумева се обезбеђивање илегалног уласка у државу потписницу лица које није њен држављанин или лица са сталним боравком, а у циљу стицања, на непосредан или посредан начин, финансијске или друге материјалне користи. Под илегалним уласком подразумева се прелазак државне границе без придржавања и поштовања неопходних услова за легалан улаз у земљу пријема.⁷

Према томе, кријумчарење људи представља посредничку делатност којом се олакшава илегалан улазак у земљу преко националне границе, уз сагласност лица која су предмет - објекат кријумчарења. Компаративном анализом схватања, односно дефиниција трговине људима и кријумчарења људи предвиђених Допунским протоколима, може се доћи до следећих закључака:

- кријумчарење људи подразумева постојање жеље илегалног мигранта да пређе државну границу и он може сваког тренутка одустати од тога (принципи добровољности), док жртва трговине људима најчешће нема овакву могућност (Salt, Hogarth, 2000: 20-23);

⁷ (Члан 3) Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, који представља допуну Конвенције УН против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, број 6 од 27. јуна 2001.

- лица која желе илегални улазак у другу земљу најчешће прва контактирају лица која ће их прокријумчарити, док код трговине људима организатори овог кривичног дела на разне начине регрутују жртве ступајући прво у контакт са њима⁸;
- прокријумчарени људи су након преласка државне границе слободни, док жртве трговине људима то нису;
- према лицима којима се тргује примењује се сила, односно принуда, што најчешће није случај са лицима која се кријумчаре;
- жртве трговине људима бивају експлоатисане, што не важи за прокријумчарене људе;
- кријумчарење људи нужно захтева прелаз државне границе најмање две земље, док се трговина људима може одвијати унутар националних граница једне државе;
- кријумчарење људи представља кривично дело против државе, док трговина људима представља кривично дело против лица, тако да је у првом случају пасивни субјект кривичног дела држава, а у другом поједи-нац;
- код трговине људима долази до кршења људских права жртава, док у случајевима кријумчарења људи долази до повреде прописа о преласку државне границе (што не искључује могућност кршења људских права илегалних миграната);
- кријумчарена лица су (у материјалном смислу) преступници прописа о прелажењу државне границе које, према актуелним тенденцијама у међународном праву, не треба санкционисати. Разлог је тај што су они заправо жртве лоших услова живота или дискриминације у матичним земљама. С друге стране, неспорно је да су жртве трговине људима жртве кривичног дела у правом смислу речи;
- кријумчарење људи је појам који је ужи од појма трговине људима, и може представљати фазу у процесу трговине људима. Организовани илегални прелазак људи преко границе (кријумчарење људи) може прерасти у трговину људима уколико организатори кријумчарења, жељни додатног профита, "продају" прокријумчарене особе или их противправно лише слободе, експлоатишући их при том на разне начине.

Значај разликовања ових двају феномена огледа се правилној квалификацији појава угрожавања, односно у адекватном санкционисању преступника сходно тежини злочина које је починио. Ово из разлога што је трговина људима појава угрожавања која је свакако друштвено опаснија од кријумчарења људи. Том приликом треба бити опрезан јер је могуће да се иза кријумчарења људи крије трговина људима, у смислу да је илегално превођење лица преко државне границе само једна од фаза у реализацији

⁸ *Трговија со луѓе* (основен материјал), Нацрт (ажурирана верзија од 14-ти Јануари 2003), Пакт за стабилност Југоисточне Европе - Радна група за трговину људским бићима (Оцена владиних структура и политика за борбу против трговине људским бићима у земљама Југоисточне Европе), Скопје, 2003, стр. 48.

БЕЗБЕДНОСТ

трговине људима. Такође, разликовање је битно и због пружања помоћи лицима објектима кријумчарења. Према свакој жртви кривичног дела мора се поступати једнако, али би можда требало посветити већу пажњу жртвама трговине људима управо због већег степена њихове трауматизације настале услед примене силе и заснованог ропског положаја.

Осим тога, у неким земљама се лица - објекти кријумчарења још увек санкционишу као преступници, што је супротно допунским Протоколима. С тим у вези, неразликовањем трговине људима од кријумчарења људи од стране органа формалне социјалне контроле, најпре од стране оних који први и најчешће долазе у контакт са овим појавама - полиције и царине, може доћи до погрешног третирања жртава трговине људима законским преступницима (секундарна виктимизација), односно до ослобађања од одговорности илегалних миграната. Међутим, у теорији постоји и мишљење да се управо због могуће злоупотребе и присиљавања на проституцију, било каква активност која се односи на кријумчарење људи, нарочито жена и деце, првенствено мора подводити под трговину људима⁹. Овим се, највероватније, жели постићи максимална заштита жртава трговине људима, чак и по цену да се илегални мигранти ослободе кривичне одговорности.

Неразликовањем ова два безбедносна проблема искривљује се слика о стању појава које се односе на трговину људима, што се негативно одражава на спречавање и сузбијање ове угрожавајуће појаве и пружање помоћи жртвама.

ПОЈМОВНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА И ПРОСТИТУЦИЈЕ

Поред кријумчарења људи, проституција је безбедносна појава чије се значење најчешће пермутује са значењем појаве трговине људима тако што се између ових двају појава ставља знак једнакости, односно тако што се жртве трговине људима сматрају проституткама. Стога је неопходно направити дистинкцију између ових двају феномена.

Под *проституцијом* се подразумева сексуални однос који карактеришу плаћање (најчешће у новцу), екстреман промискуитет и емоционална равнодушност према партнеру и самом сексуалном чину (Јефтовић, Милашиновић, 2002:143).

Из наведене дефиниције се може закључити да су битне одлике проституције следеће:

- повезивање сваког сексуалног односа са новцем или каквом другом користи;
- екстреман сексуални промискуитет, односно везаност за велики број различитих, али и непознатих партнера и
- емотивна равнодушност не само према сексуалном задовољству, већ и према партнеру.

⁹ Данаилов, В.: *Трговија со луѓе - криминален бизнис со робовладетелски лик (случај Македонија)*, ИОМ, Скопје, 2001, стр. 15.

Сматра се да последња два елемента све више губе значај услед савремених друштвених промена и измена оних норми које се односе на сексуалну слободу, кризе институције брака и занемаривања патријархалних захтева, тако да веза између новца и сексуалне експлоатације остаје најважније и трајно обележје проституције (Јефтовић, Милашиновић, 2002:143-144).

Упоређењем претходно наведеног схватања проституције и одређења појма трговине људима у Протоколу и Кривичном закону РС, долази се до следећих закључака у вези са разликом између ових двају појава:

- проституција је као социјална девијација знатно *шири* појам и може се одвијати независно од било какве трговине људима. У смислу експлоатисања жртава трговине људима, проституција је ужи појам и представља један од облика сексуалне експлоатације жртава;
- трговина људима је изузетно сложен безбедносни проблем који у себи садржи више појединачних облика кршења закона, док је проституција знатно мање сложености;
- проституција почива на принципу добровољности и с њом се може прекинути по жељи проститутке, док је код сексуалне експлоатације жртава трговине људима то реткост (услед присиле, стања зависности и сл.);
- проституција може бити неорганизована (појединачни случајеви проституције), док је код сексуалног експлоатисања жртава трговине људима она увек организована;
- проституција је у неким земљама дозвољена, док је трговина људима свуда забрањена;
- проституција представља облик самоугрожавања лица које се њоме бави, док трговина људима представља облик угрожавања безбедности жртве од стране реализатора трговине људима;
- проституција са собом носи нижи степен друштвене опасности (друштвена штетност) за разлику од трговине људима, те је стога проституција најчешће прекршај (у нашем законодавству прекршај против јавног реда и мира), а трговина људима кривично дело;
- проститутка је прекршилац закона (уколико је проституција законом забрањена), док је лице којим се тргује жртва кривичног дела или више њих;
- проститутка остварује противправни профит и задржава га за себе (неорганизована проституција) или најчешће добија део тог профита (организована проституција), док сексуално експлоатисане жртве трговине људима најчешће не добијају никакву, или добијају минималну накнаду и
- код обе појаве долази до виктимизације лица и кршења људских права, с тим што је њихов интензитет знатно већи код жртава трговине људима.

Од проституције, свакако, треба разликовати посредовање у вршењу проституције што подразумева врбовање, навођење подстицање или намамљивање женских особа на проституцију или учествовању на било који начин

БЕЗБЕДНОСТ

у предаји женске особе другом ради вршења проституције. С обзиром на то да представља извор веома високих зарада експлоатацијом и најбезобзирнијим искоришћавањем женских особа и деце, за њу посебан интерес показују професионални криминалци и она је једна од традиционалних сфера које се, у великој мери, налазе под контролом организованог криминала (Алексић, Миловановић, 1995:33, 324, 218).¹⁰ Важно је нагласити да у оваквим случајевима постоји већи степен вероватноће да су проститутке жртве трговине људима.

Значај разликовања проституције од трговине људима није ни мало мањи од значаја разликовања кријумчарења људи од трговине људима. Оправдање је у чињеници да је у пракси проституција најзаступљенији облик сексуалног вида експлоатације, и уопште експлоатације жртава трговине људима. Сусретом са лицима која се одају проституцији, нарочито организованог, припадници субјеката безбедности никад нису сигурни да ли се иза конкретних случаја крије трговина људима. Неразликовање ова два феномена може узроковати секундарну виктимизацију жртве (у земљама где је проституција кажњива), с једне, и ослобађање одговорности трговаца људима, с друге стране. Важан услов за њихово разликовање јесте познавање наведених битних обележја ових безбедносних појава, као и коришћење релевантних знања других научних дисциплина као што је, нпр., криминалистика, психологија криминала, криминалистичка психологија итд.

ПОЈМОВНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА И ДРУГИХ СЛИЧНИХ ПОЈАВА И ТЕРМИНОЛОШКИХ КОНЦЕПАТА

Овом приликом ће се обратити пажња на сличне термине, односно термине којима се означавају појаве сличне трговини људима, а који у претходном делу текста нису поменути или објашњени.

Ропство је положај или стање лица над којим се врше нека или сва овлашћења која проистичу из права својине¹¹. У том смислу, садржај појма трговине људима поклапа се са садржајем појма ропство, те се може рећи да је реч о синонимима. Међутим, с аспекта безбедносних наука под појмом ропство првенствено се подразумевају историјски, али и модерни¹² облици ропства и експлоатације који по свом обиму и садржају могу бити шири од појма трговине људима. Зато се користи термин трговина људима којим се обележава кривично дело које може, али и не мора представљати облик (унутрашњег или међународног) организованог криминала. Од историјски познатих облика ропства, трговина људима се "као облик савременог ропства разликује по томе што се над жртвама не врше сва овлашћења која проистичу

¹⁰ Уместо термина трговина људима, у Криминалистици се још увек претежно користи термин бело робље које се поистовећује са посредовањем у вршењу проституције. Међутим, одређени теоретичари криминалистике већ увелико обрађују и користе термин трговина људима. Види - Бошковић, М. (2003), *Транснационални организовани криминалитет*. Београд: Полицијска академија.

¹¹ Slavery Convention (Article 1) Signed at Geneva on 25 September 1926, *Human Rights - A compilation of International Instruments, volume 1/First part, Universal Instruments*, United Nations, New York and Geneva, 1994, p. 202.

¹² Дискутабилан је положај многих малих и сиромашних земаља у којима радници производе Nike, Reebok и друге производе за месечну плату од 20 долара. С аспекта безбедносних наука, такве земље су економски, али и политички робови.

из права својине већ превасходно право располагања, а права и облици власништва су пре привремени него што трају цео живот" (Kelly, 2003:101)¹³, затим по својој законској забрањености и новим (актуелним) облицима експлоатације којих раније није било.

Дужничко ропство представља стање ропства над лицем над којим је, због немогућности да отплати дуговање (које је често и фиктивно), овакво стање успостављено. Настаје тако што се дужник обавезује да отплату дуга зајемчи својим услугама или услугама лица над којима се стара, ако је ова обавеза несразмерна висини дуга, или није временски ограничена (Димитријевић, Пауновић, 1997:249). Дужничко ропство је један од начина регрутовања лица - жртава трговине људима. Најчешће се успоставља након довођења лица у земљу дестинације, под изговором да лице - жртва својим радом мора да надокнади трошкове свог путовања и доласка у земљу, а које је платило лице или група које ропство над жртвом и заснива.

Кметство је назив за положај кмета. Кмет је лице зависно од власника земље на којој живи и има дужност да ради и да, уз награду или без ње, пружа услуге власнику а да свој положај не може да промени (Димитријевић, 1997:73).¹⁴ Кметство је ужи појам од појма трговине људима и (у смислу савремене трговине људима) подразумева положај лица - жртава које су радно експлоатисане на поседима организатора ове криминалне активности.

Сексуално ропство је појам ужи од појма трговине људима, и представља положај жртава које су сексуално експлоатисане (проституција, педофилија, порнографија). Ово је израз који се масовно користи у медијима и није научни термин, јер сексуално не може бити ропство већ само вид експлоатације жртава.

Секс индустрија је ненаучни, жаргонски назив за вид комерцијалне сексуалне експлоатације жртава трговине људима ("јавне куће", порнографија, "топлес барови" и сл.).

Принудни рад је појава знатно шира од појма трговине људима. Под принудним радом се подразумева сваки рад извршен под претњом или казном. То је сваки рад или услуга који се захтевају од једног лица под претњом ма које казне и за које се то лице није добровољно пријавило.¹⁵ Везано за трговину људима, принудни рад представља један од видова експлоатације жртава - радну експлоатацију.

Роб је лице над којим се врше нека или сва овлашћења која проистичу из права својине. То је синоним за жртву трговине људима у безбедносно-криминалистичком смислу, мада је по обиму и садржају шири од појма жртве.

¹³ Ставови званичника Организације уједињених нација и неких међународних невладиних организација.

¹⁴ Контрола над кметом проистиче из поседовања земље на којој или од које кмет живи и везан је за њу (Димитријевић, 1997:73).

¹⁵ Forced Labour Convention (Article 2, p. 1.) Adopted on 28 June 1930 by the General Conference of the International Labour Organisation at its fourteenth session, *Human Rights - A compilation of International Instruments, volume I /First part/, Universal Instruments*, United Nations, New York and Geneva, 1994, p. 217.

БЕЗБЕДНОСТ

Црно робље представља припаднике црне расе који су се у прошлости налазили у ропском положају. Прва међународна иницијатива за осуду, укидање и забрану црног ропства покренута је на Бечком конгресу 1815. године. Чињеница да жртве трговине људима нису искључиво људи црне расе наводи на закључак да термини црно робље и жртва нису у овом случају синоними, те да је термин црно робље ужег обима.

Бело робље у свом ужем значењу представља женска лица која су превожена из Европе у друге делове света (Америку, Аустралију, Азију и др.), с циљем искоришћавања путем проституције. Данас се тај израз користи у *ширем* значењу, и односи се на сва лица женског пола, без обзира на боју коже, које се на разне противправне начине (преваром или силом, претњом, злоупотребом власти и сл.) приморавају на проституисање (Кривокапић, 1998:39-40). Наведена схватања су *преуска* и неприхватљива из више разлога:

- под белим робљем се подразумевају претежно жене и деца, док су мушкарци којих има у мањем броју него жена (али не и незнатном), овим схватањем занемарени;
- бело робље чинили су припадници беле расе, а међу жртвама трговине људима има и припадника других раса, нарочито црне и жуте;
- основни вид експлоатације белог робља јесте сексуални, док је при експлоатисању жртава савремене трговине људима то само један од вида;
- феномен белог робља подразумева елементе иностраности и међународну димензију (најмање прекогранични ниво), док савремена трговина људима уопште не мора да прелази државне границе једне земље.

Из наведеног се може закључити да је појам белог робља ужи од појма трговине људима и да представља његову поткатегорију (подразумева само оне облике трговине људима у којима су жртве првенствено женска лица која су сексуално експлоатисана).

*Миграције*¹⁶ представљају физичко кретање, привремено или трајно пресељавање становништва из једног социокултурног амбијента (емиграција) у други (имиграција), односно из једне земље у другу. Уколико су учињене сагласно прописима земље из које се емигрира и земље у коју се имигрира, тада је реч о легалним, регуларним миграцијама. У супротном, реч је о тзв. нерегуларним, односно илегалним миграцијама у ширем смислу значења. С обзиром на то да се нерегуларне миграције могу манифестовати као трговина људима, кријумчарење илегалних миграната (организована илегална имиграција) и илегална миграција у ужем смислу (илегална имиграција у "сопственој режији"), то је појам трговине људима ужи од појма илегалних миграција (слика 1).

¹⁶ Два су примарна елемента у дефинисању миграција: мобилност, тј. улазак и боравак у инострану земљу, и иностранство (Kofman, Phizacklea, 2000:8).

Мигрант је лице које се привремено или трајно пресељава из једног социокултурног амбијента (емигрант) у други (имигрант), односно из једне земље у другу. Аналогно миграцијама, мигранти могу бити регуларни и нерегуларни. Жртве трговине људима су често нерегуларни мигранти¹⁷, али их као такве не би требало сматрати преступницима, већ им се мора пружити помоћ као жртвама кривичних дела. Илегални мигрант у ужем смислу је појам различит од појма трговине људима, док је појам нерегуларног мигранта (илегални мигрант у ширем смислу) шири од појма жртве трговине људима (слика 1).

Слика 1: Видови и облици миграција

Избеглица је лице које је напустило своју, или другу земљу, због прогањања што се залагало за демократска начела и покрете, социјално и национално ослобођење, слободу и права научног, културног и другог рада. Појам избеглица није синоним и нема везе са жртвом трговине људима, али представља категорију лица посебно рањивих и погодних за регрутовање у ропство.

Азилант је странац који је прогоњен због свог залагања за демократске погледе и промене, за социјално и национално ослобођење, за слободу и права људске личности или слободу научног или уметничког стварања, а коме је на основу прописа земље дестинације признато право азила (Милетић, 2003:311). Појам азилант није синоним и нема везе са жртвом трговине људима.

Недозвољена трговина представља кривично дело против економског система земље и састоји се у неовлашћеном набављању робе или других предмета у већој количини или вредности ради продаје, или у неовлашћеном бављењу трговином или посредовању у трговини или заступању домаћих организација у промету робе и услуга у већем обиму.¹⁸ Ово кривично дело се односи на недозвољени промет робе и услуга, и као такво се не може поистоветити са трговином људима.

Sex trafficking (енг. *sex* - пол, секс, полни нагон, сношај, полни живот; *trafficking* - саобраћај, трговина, трговати (Venson, 1993:566, 656)). У слободном преводу би означавало *трговину сексом, трговину сексуалним услугама*, односно трговину у којој једна страна плаћа да би добила сексуалну услугу, друга страна прима новац за пружање ових услуга. Данас се овим термином

¹⁷ Постоји могућност да је жртва трговине људима легално ушла у земљу дестинације како би се запослила по ранијем договору са наводним послодавцем, али је уместо тога над њом заснован ропски однос.

¹⁸ Члан 147 Кривичног закона Републике Србије, *Службени гласник СРС* број 26 од 30. јуна 1977. са каснијим изменама и допунама.

БЕЗБЕДНОСТ

обележава трговина људима с циљем сексуалне експлоатације жртава, што је само један од видова експлоатације жртава.

Trafficking in human beings (енг. *human* - човек, особа; *human being* - људско биће, човек (Benson, 1993:320)). Ова синтагма означава трговину у којој је предмет трговине човек, људско биће, те би се могло превести као *трговина људским бићима, трговина људима*.

Илегална трговина људима је синтагма којом се означава трговина људима. У безбедносно-правном смислу ова кованица је *апсолутно бесмислена*. Разлог бесмислености је у чињеници да нигде у свету не постоји легална, правно дозвољена трговина људима (изузев обичајних норми неких народа). Стога је непотребно употребљавати реч илегална јер се то, услед правне забрањености, само по себи подразумева.

ЗАКЉУЧАК

Конфузија која настаје при неправилном термилошком обележавању трговине људима и сличних појава угрожавања, њиховог неразликовања и преклапања искривљује слику о стварном стању безбедности у друштву. Последице тога су немогућност реалног сагледавања њихових трендова, а самим тим и безбедносних процена и прогноза што се свакако имплицира на успех превентивне акције друштва.

Велики напредак у супротстављању трговини људима свакако је инкриминасање ове појаве као посебног кривичног дела. Међутим, наведена инкриминација има одређене недостатке услед којих се толеришу одређена противправна поступања са жртвама трговине људима, за чије је отклањање непходно хитно ангажовање законодавца. Пракса субјеката безбедности ће, након извесног времена, указати на постојеће недостатке који овде нису идентификовани, а који се морају отклонити ради унапређења стања безбедности.

Значај разликовања трговине људима од других сличних појава је велики: њено непрепознавање од стране грађана може допринети њиховој виктимизацији; непрепознавање трговине људима од стране припадника служби безбедности отежава или онемогућава њено идентификовање, односно разликовање од других сличних појава, што за последицу може да има ослобађање трговаца људима од кривичне одговорности, секундарну виктимизацију и непружање адекватне помоћи жртви, те онемогућавање њене реинтеграције у нормалне друштвене токове.

Познавање и правилно коришћење појмовно-категоријалног апарата научних дисциплина неопходно је за основну и недвосмислену комуникацију о предметима њених проучавања и за избегавање забуна, заблуда и двојакних стандарда у третирању безбедносних појава. Поред тога, правилно коришћење релевантне терминологије представља и индикатор степена развијености безбедносне културе појединаца, нарочито припадника служби безбедности. Правилним идентификовањем и означавањем безбедносно-угрожавајуће појаве омогућава се сагледавање њених трендова, њено праћење и адекватно реаговање система безбедности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексић, Ж.; Миловановић, З. (1995), *Лексикон криминалистике*. Београд: Глосаријум.
2. Venson, M. (1993), *An English-Serbo-croatian Dictionary*. Београд: Просвета.
3. Бошковић, Мило (1999), *Криминолошки лексикон*. Нови Сад: Матица српска.
4. Бошковић, Мићо (2003), *Транснационални организовани криминалитет*. Београд: Полицијска академија.
5. Бјелица, Ј.: *Трговина људима на Балкану*, www.b92.net/doc/bjelica, од 20. априла 2003. године.
6. Данаилов, В. (2001), *Трговија со луѓе - криминален бизнис со робовладетелски лик* (случај Македонија). Скопје: ИОМ.
7. Димитријевић, В. (1997), *Страховлада*. Београд: Досије.
8. Димитријевић, В.; Пауновић, М. (1997), *Људска права*. Београд: Београдски центар за људска права.
9. Димчевска, А.; Јанковић, И. (2003), *Трговина људима изблиза*. Београд: Veosupport.
10. Јефтовић, М.; Милашиновић, С. (2002), *Самоугрожавање друштва - социјално-патолошке девијације*. Београд: Sinex.
11. Kartusch, A. (2001), *Reference Guide for Anti-Trafficking Legislative Review with Particular Emphasis on South Eastern Europe*. Warsaw: Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights, OSCE/ODIHR.
12. Kelly, L. (2003), *Vizija, inovacija i profesionalizam u radu policije u vezi sa nasiljem nad ženama i decom*. Београд: Council of Europe.
13. Kofman, E.; Phizacklea, A.; Raghuram, P.; Sales, R. (2000), *Gender and International Migration in Europe: Employment, welfare and politics*. London and New York: Routledge.
14. Кривокапић, Б. (1998), *Лексикон меѓународног права*. Београд: Радничка штампа и Институт за упоредно право.
15. Мијалковић, С. (2004), *Безбедносни аспекти трговине људима*. Београд: Факултет цивилне одбране (магистарска теза).
16. Милетић, С. (2003), *Полицијско право*. Београд: Полицијска академија.
17. Salt, J.; Hogarth, J. (2000), The dichotomy between "Trafficking" and "Smuggling", *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe*. Geneva: IOM.
18. Основни кривични закон, *Службени лист СФРЈ* број 44/1976 са каснијим изменама и допунама.
19. Кривични закон Републике Србије, *Службени гласник РС* број 26/1977 са каснијим изменама и допунама.
20. Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, *Службени гласник РС* број 39 од 11. новембра 2003. године.
21. Slavery Convention Signed at Geneva on 25 September 1926, *Human Rights - A compilation of International Instruments, volume I /First part/, Universal Instruments*, United Nations, New York and Geneva, 1994.
22. Forced Labour Convention Adopted on 28 June 1930 by the General Conference of the International Labour Organisation at its fourteenth session, *Human Rights - A compilation of International Instruments, volume I /First part/, Universal Instruments*, United Nations, New York and Geneva, 1994.

БЕЗБЕДНОСТ

23. Convention (No 29) concerning Forced Labour, Adopted on 28 June 1930 by the General Conference of the International Labour Organisation at its fourteenth session, at: *Human Rights - A Compilation of International Instruments, Volume I, Universal Instruments*, United Nations, New York and Geneva, 1994.
24. Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, Adopted by a Conference of Plenipotentiaries convened by Economic and Social Council resolution 608 (XXI) of 30 April 1956 and done at Geneva on 7 September 1956, *Human Rights - A compilation of International Instruments, volume I /First part/, Universal Instruments*, United Nations, New York and Geneva, 1994.
25. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ* број 6. од 27. јуна 2001. године;
26. Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ* број 6. од 27. јуна 2001. године.
27. Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, који допуњава конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, број 6 од 27. јуна 2001.

RAMIFICATION OF THE CONCEPT OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS AND OTHER SIMILAR OCCURRENCES AND TERMINOLOGICAL CONCEPTS

Abstract: Prior to the revision of criminal legislation in April, 2003, when trafficking in human beings was finally defined as a separate criminal act, in our country there was no uniform understanding of this term. That applied to international legal acts and documents, as well as national laws, theory and practice of subjects dealing with security.

Such a state caused much confusion in the terminology used in recording instances of trafficking in human beings and similar instances of endangerment and was characterized by the following: recording of the same occurrences using different terms, recording of different occurrences using the same terms, unnecessary creation of synonyms and antonyms, and the use of unscientific concepts. Therefore it is necessary that the meaning of various terms, which are applied in theory and practice, and which directly or indirectly relate to trafficking in humans beings, be ramified.

The author of this paper gives insight into the etymological meaning of the syntagm trafficking in human beings, the dilemmas of the terminology used in recording such occurrences, conceptualizes human trafficking, signifies important differences of other such similar occurrences, namely terminological concepts similar to human trafficking, with particular emphasis on smuggling of persons and prostitution.

Key words: trafficking in human beings, ramification of concepts, occurrences similar to trafficking in human beings, terms similar to the term human trafficking.